

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Інститут журналістики

МОВА. СУСПІЛЬСТВО. ЖУРНАЛІСТИКА

Збірник матеріалів і тез
XIX міжнародної
науково-практичної конференції
з проблем функціонування і розвитку української мови

*«Мова. Суспільство. Журналістика»
(присвячується 40-річчю кафедри мови та стилістики)*

Київ, 12 квітня 2013 року

Київ – 2013

УДК 007:304:070:81'42

Мова. Суспільство. Журналістика: Збірник матеріалів і тез **XIX** міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «*Мова. Суспільство. Журналістика*» (*присвячується 40-річчю кафедри мови та стилістики*) (Київ, 12 квітня 2013). – К.: ВПЦ «Київський університет», 2013. – 200 с.

Упорядник Д. Данильчук
Редактор А. Савчук
Верстка І. Седень

© Інститут журналістики КНУ
імені Тараса Шевченка, 2013
© Автори статей, 2013

2. Ковалевська Т. Сугестивні технології прогнозованого сприйняття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2038>.
3. Станкевич Ю. Мовні сугестогени в текстах політичної реклами: Автореф. дис. канд. філол. наук / 10.02.01. – Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2011.
4. Черепанова И. Дом колдуньи. Суггестивная лингвистика / Черепанова И. – СПб. : КСП+, 1996.
5. Черепанова И. Заговор народа. Как создать сильный политический текст / Черепанова И. – М. : КСП+, 2002.
6. Seriot P. Analyse du discours politique Sovietique. – Paris: Institut d'Etudes slaves, 1985.
7. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Сугестія>.
8. <http://klichko.org>.
9. <http://byut.com.ua>.
10. <http://www.kpu.ua>.
11. <http://www.partyofregions.org.ua/ua>.

*Михайло Гінзбург,
др техн. наук, проф., акад. Української нафтогазової академії
начальник відділу Інституту транспорту газу, м. Харків*

ТРАДИЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ФОРМА ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ТОЧНІСТЬ ТА ОДНОЗНАЧНІСТЬ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ

Основними вимогами до фахових текстів є їхня точність та однозначність. Дотримувати цих вимог істотно заважає протилежний напрям психічних процесів під час складання й сприймання тексту, який детально описала Наталія Непийвода: часто «на початок речення потрапляють слова, що їх автор у внутрішньому мовленні логічно наголошує. А читач, навпаки,

шукає логічно наголошене слово в кінці – або перед крапкою, або перед комою, якщо це межа між частинами складного речення» [4, 38]. Отже, залежно від того, на чому хоче наголосити автор, він має обрати прямий або зворотний порядок слів.

Проте в реченнях з **прямо-перехідними** дієсловами, які посідають значне місце у фахових текстах, зворотний порядок слів доцільно застосовувати лише за умови, що читачеві легко відрізнити прямий додаток від підмета через різні відмінкові закінчення слова у знахідному та називному відмінках, що властиво, зокрема, іменникам жіночого роду.

Коли ж ідеться про іменники – назви неістот чоловічого роду однини II відміни, у яких закінчення називного і знахідного відмінків збігаються, постає неоднозначність. Наприклад, із речення *«Локомотив перекинув вагон»* важко зрозуміти, що перекинуло що. Однак багато читачів уважатиме, що **семантичний суб'єкт** – *локомотив*, а **семантичний об'єкт** – *вагон*, оскільки слово *локомотив* стоїть на першому місці, а отже, позначає семантичний та граматичний суб'єкт. Щоб забезпечити точність та однозначність тексту, Н. Непійвода радить «у випадках, де важко розрізнити суб'єкт і об'єкт, ...вдаватися до так званого прямого порядку слів (спершу – суб'єкт, потім – об'єкт), щоб читач довго не думав, хто є хто» [4, 40].

Мета доповіді – запропонувати інший спосіб розрізнити суб'єкт і об'єкт, що ґрунтується на особливості української мови, суть якої полягає у наявності **форм знахідного відмінка із закінченням а (я) для назв чітко окреслених неістот чоловічого роду однини II відміни** у контекстах, що не виражають частинності, мети й тимчасовості користування.

Як відомо, будь-який іменник чоловічого роду однини II відміни має у знахідному відмінку форму з нульовим закінченням (далі – нуль-форму), яка збігається з формою називного відмінка. Ця форма є найдавнішою. Пізніше у назв чітко окреслених неістот виникла друга **змістово еквівалентна** форма із закінченням **-а (-я)** (далі – А-форма), яка

переважно збігається з формою родового відмінка тих самих іменників, якщо остання має закінчення **-а (-я)**.

І. Вихованець, замінивши іменник чоловічого роду іменником жіночого або середнього роду, довів, що в словосполучках *читаю листа й узяв бінокля* вжито знахідного, а не родового відмінка, тоді як у *нема листа та нема бінокля* – саме родового [2].

На думку вчених, виникнення А-форми спричинила саме **потреба розрізняти форми підмета і прямого додатка**, які через фонетичні зміни здавна збігалися. [11, 56-57]. Спочатку ця форма повністю замінила архаїчну нуль-форму для назв істот, а згодом почала за аналогією заступати нуль-форму в назвах чітко окреслених неістот чоловічого роду II відміни, форма родового яких закінчується на **-а (-я)** [5, 201-203].

Складніша ситуація склалася з іменниками чоловічого роду однини II відміни, що в родовому відмінку закінчуються на **-у (-ю)**. Зазвичай такі іменники є назвами **нечітко окреслених** предметів і мають лише нуль-форму знахідного відмінка, бо не могли спертися на аналогію у назвах істот. І. Огієнко зазначає, що процес заступання в українській мові нуль-форми А-формою «дуже частий і дуже сильний, і він усе побільшується. І тому він часом вривається і до тих слів, які нормально мають у родовому у» [5, 239]. Отже, таких іменників за аналогією вживають у **чітко окресленому значенні** в А-формі, наприклад: *скінчив університет або скінчив університета, читав декрет або читав декрета* тощо. Назви речей зовсім неоформлених (збірних, абстрактних) можуть мати у знахідному відмінку форму на **-а (-я)** тільки в значенні персоніфікації: *ститав вітра, покликав мороза* тощо.

З огляду на викладене вище термінологічно правильно називати цю другу форму знахідного відмінка саме А-формою. Такий термін повністю відповідає позначуваному поняттю і чітко показує, що, по-перше, форма знахідного відмінка може мати тільки закінчення **-а (-я)** незалежно від закінчення родового відмінка, а по-друге, що в усіх розглянутих вище

конструкціях з прямо-перехідними дієсловами маємо знахідний, а не родовий відмінок.

Сьогодні ніхто не заперечує, що «у розмовному мовленні та в різних жанрах художньої літератури обидві форми звичні», проте чомусь роблять висновок, що в «науковому й офіційно-діловому стилях родовий у функції знахідного не вживається». [11, 70]. Наведені в [3] численні приклади з ділових, наукових і навчальних текстів «золотого десятиріччя», зокрема з мовознавчих праць О. Курило, Є. Тимченка, С. Смеречинського та інших, спростовують цей висновок. У доповіді додано ще деякі приклади.

Так, вислови, що стосуються листування, подано в академічному словнику за редакцією А. Кримського та С. Єфремова [7] саме в А-формі, наприклад: *написати листа: повідомте мене, що одержали листа: пропоную (наказую) вам негайно, одержавши цього листа, вийдуться до...* тощо. Також вжито А-форми в деяких термінологічних сполуках: *законопроєкта змінено; законопроєкта подано на затвердження до Раднаркому; ухвалювати, ухвалити проєкта; Дав заставного лцста на хату* тощо.

У Словнику правничої мови [8] подано такі юридичні словосполучення: *анатомувати, патрати, розтинати, розчиняти трупа* [8, 3]; *запроваджувати (заводити) законц* [8, 11]; *розтяти, розчиняти (трупа)* [8, 19]; *Послати листа з посланцем, з нарочним* [8, 76]; *долучати до позову документа* [8, 151]; *скласти проєкта* [8, 190].

Микола Василенко вжив у назві своєї праці саме А-форми: «Як скасовано Литовського **Статута**» (1926, перевидання 2006 [1]).

Під час «золотого десятиріччя» А-форма настільки узвичаїлась, що її спочатку де-не-де вживали навіть «борці з націоналістичним шкідництвом». Так, у своїй сумнозвісній статті «Викоренити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті» Андрій Хвиля зокрема писав: «Отже, потрібно: ... ж) видати спеціального **документа**, який би всі ці питання всебічно охопив ...» [10, 130]. Після введення «Українського

правопису» 1933 р. А-форму було суттєво обмежено, проте вона збереглася, і в наш час почала природно відновлюватися. Зокрема її можна побачити в окремих сучасних фахових текстах, а також іноді в чинних українських нормативних документах.

Наприклад, в українському перекладі другого видання фундаментальної праці провідного американського словникаря **Сидні І. Лендау** (Sidney I. Landau) [9] ужито значної кількості А-форм від наукових термінів: *дав у першому виданні показника індоєвропейських коренів* [9, 101]; *купити книжку, компакт-диска чи електронний доступ* [9, 103]; *подає такого реєстра* [9, 113]; *якщо префікса означено в тому самому сенсі* [9, 118]; *він має подивитися ключа до вимови* [9, 125]; *може допомогти означити терміна* [9, 209]; *проаналізувати цитатну картотеку чи корпуса* [9, 212]; *створити справді високоякісного словника неможливо* [9, 216]; *коли написано кожного зразка* [9, 289]; *дати комусь право правити текста* [9, 307]; *просто відмовляються розглядати запита* [9, 324]; *складає списка* [9, 332]; *скласти графіка роботи* [9, 338]; *спочатку використовувала правописника* [9, 423].

У чинному нормативно-правовому акті Мін'юсту [Порядок_НПА, п. 4.6] читаємо «такий суб'єкт направляє до Міністерства юстиції України відповідного **листа**, підписаного керівником ...» (наше виділення – М. Г.).

Отже, **попри штучні обмеження протягом майже 60 років** у сучасній українській літературній мові А-форма активізувалася. З огляду на це маємо всі підстави використовувати її не тільки у художній літературі та засобах масової інформації, а й у фахових (зокрема ділових, наукових, навчальних) текстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко М. Як скасовано Литовського Статута (з історії кодифікації західно-руського та вкраїнського права) / Василенко М. // Вибрані твори [у 3-х т.]. – К. : Юридична думка, 2006. – Т. 2 : Юридичні праці. – С. 286-354.

2. Вихованець І. Родовий чи знахідний відмінок? / Вихованець І. // *Культура слова*. – 1989. – Вип. 37. – С. 93-95.
3. Гінзбург М. Про форми знахідного відмінка в українських фахових текстах / Гінзбург М. // *Українська мова*, 2012. – № 4. – С. 29-40.
4. Непийвода Н. Сам собі редактор: Порадник з української мови / Непийвода Н. – К : Українська книга, 1998. – 240 с.
5. Огієнко І. Наша літературна мова / Огієнко І. (Митрополит Іларіон) ; упоряд., авт. передмови та коментарів Тимошик М. – К. : Наша культура і наука, 2011. – 356 с.
6. Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації // Затв. наказом Мін'юсту України від 12.04.2005 № 34/5 (з останніми змінами згідно з наказом Мін'юсту України № 2035/5 від 25.08.2011) – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>
7. Російсько-український словник (1924-1933 pp.) [Електронний ресурс] / За ред. А. Кримського та С. Єфремова. – 2007. – Режим доступу : <http://r2u.org.ua/>
8. Російсько-український словник правничої мови. (Понад 67 000 слів) / Гол. ред. акад. Кримський А. УАН. Збірник Історико-Філологічного відділу, № 41. – К. : Друкарня УАН, 1926. – 228 с.
9. Лендау С. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії / Лендау С. І.; Пер. з англ. О. Кочерги. - К. : К.І.С., 2012. – 480 с.
10. Українська мова у ХХ сторіччі : історія лінгвоциду : Док. і матеріали / Упоряд. : Масенко Л., Кубайчук В., Демська-Кульчицька О. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2005. - 399 с.
11. Юносова В. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові / Юносова В. – К. : Знання України, 2003. - 126 с.

ЗМІСТ

<i>Дель Гаудіо С.</i> Італізми в українських ЗМІ в Італії: мова газет.....	4
<i>Драган-Іванець Н.</i> Сугестивні методи в персвазивному тексті.....	5
<i>Гінзбург М.</i> Традиційна українська форма знахідного відмінка як засіб забезпечити точність та однозначність фахових текстів.....	9
<i>Зубков М.</i> Юрій Шерех-Шевельов – патріярх української філології (на пошану великого науковця).....	15
<i>Клушина Н.</i> Новые типологические и стилистические параметры медиадискурса в условиях информационного общества (Нові типологічні і стилістичні параметри медіадискурсу в умовах інформаційного суспільства).....	20
<i>Миронюк Д.</i> Інформаційний простір Буковини на початку третього тисячоліття.....	24
<i>Навальна М.</i> Функціонування іменників жіночої статі в мові інтернет-видання «Українська правда» на початку ХХІ ст.	30
<i>Голік О.</i> Новітні погляди на класифікацію жанрової системи ЗМІ.....	35
<i>Іванюха Т., Терещенко М.</i> Інтертекстуальність як стилетвірний чинник у всеукраїнському журналі для молоді «Отрок. UA».....	39
<i>Каленич В.</i> Висвітлення «мовного питання» у сучасній вінницькій періодиці.....	44
<i>Клименко Н.</i> Жанрово-стильова специфіка політичних публікацій всеукраїнських друкованих видань.....	50
<i>Крайнікова Т.</i> Українська мова в медіапросторі: рецепція м е д і а с п о ж и в а ч і в	55
<i>Нагорняк М.</i> Емоційно знижена лексика у прямоефірних передачах на радіо (за матеріалами програми «Ваша свобода» Української служби Радіо «Свобода»).....	60
<i>Савченко А.</i> Явище омонімії у термінології комп'ютерної галузі.....	65

Видання наукове

МОВА. СУСПІЛЬСТВО. ЖУРНАЛІСТИКА

Збірник матеріалів і тез XIX міжнародної
науково-практичної конференції
з проблем функціонування і розвитку української мови
«Мова. Суспільство. Журналістика»
(присвячується 40-річчю кафедри мови та стилістики)
(Київ, 12 квітня 2013)

Упорядник *Дмитро Данильчук*
Редакторська група *Анна Савчук, Ірина Седень*
Комп'ютерна верстка *Ірина Седень*

Підписано до друку

Формат 60 x 84^{1/16}

Фіз. друк. арк. ...

Гарнітура Times New Roman

Облік.-вид. арк. ...

Зам. № _____

Наклад 100 пр.